

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

Development of Chief Abbot's Leadership

พระมหานพพล กนตสีโล (สายสินธุ์)
Phra Maha Nopphadol Kantasilol (Saisindhul)
วัดตะโหนดทราย อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของภาวะผู้นำและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษากรณีศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่เป็นแบบอย่างที่ดีในทางปฏิบัติ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ศึกษาโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบภาวะผู้นำที่เป็นไปได้คือรูปแบบของการเป็นผู้นำเชิงประสาน หลักธรรมที่มีคุณลักษณะโดดเด่นสำหรับผู้นำที่มีภาวะผู้นำ คือ หลักสัปปริสธรรม 7 กรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ คือ ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิมิตฺมหาราช) และภาวะผู้นำของพระราชาคณะผู้ใหญ่ (เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด) และแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ควรประกอบด้วยแนวทาง 3 ประการตามหลักการครองตน ครองคน และครองงาน โดยที่ 1) ส่งเสริมการเป็นผู้นำที่มีหลักสัปปริสธรรม 7 ในการครองตน 2) สนับสนุนการเป็นผู้นำเชิงประสานในการครองคน และ 3) มุ่งเน้นการเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการบริหารงานทางการสงฆ์ให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ในการครองงาน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, พระสังฆาธิการ

Abstract

The purposes of this article were to study the leadership's pattern and related Dhamma, to study the best practice of chief abbot's leadership, and to propose the way to develop chief abbot's leadership. Content analysis was used for data analysis from related research and literature and summarized body of knowledge from the synthesis. Results showed that the possible leadership's pattern was an integrated leadership who used seven Suppurisa-dhamma for self-practicing. Two case studies were presented for the best practice which included the leadership of Somdej Phra Maha Thirajarn (Niyom Thanissaramahathera) and the leadership of Phraraj Dhammasopon (Champee Chantadhammo) from Roi-et region. Three aspects were introduced for the way to develop chief abbot's leadership which followed by the principle of self management, people management and job management. First aspect was to use seven Suppurisa-dhamma for self-practicing. Second aspect was to be an integrated leadership as people management. The last one of management was the six aspects of sangha's role which consisted of sangha administration, ecclesiastical education, Buddhist propagation, Buddhist constructions and reparations, education support, and public welfare.

Keywords: Leadership, Chief Abbot

1. บทนำ

พระสงฆ์ถือว่าเป็นศาสนทายาท และเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา เป็นองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนในฐานะเป็นผู้นำ ฉะนั้น พระสงฆ์นอกจากต้องทำหน้าที่เพื่อขัดเกลาจิตใจของตนเอง ศึกษาไตรสิกขาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เพื่อสังคมหรือชุมชนด้วย เพราะในความเป็นจริงชีวิตของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชุมชนทั้งทางด้านการเป็นอยู่และความช่วยเหลืออื่นๆ ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ตอบแทนชุมชน และด้วยสภาพสังคมของไทยยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทุกด้านของหมู่บ้านและชุมชน พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำที่สำคัญของชุมชน

รวมทั้งมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำก็คือพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.2506 จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่ง ประกอบด้วย 1) เจ้าคณะใหญ่ 2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค 3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด 4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ 5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และ 6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยที่ “พระสังฆาธิการ” เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน คือ บริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ตามที่กำหนดใน 4 องค์การเดิม แต่ไม่ได้จัดเป็นองค์การ ซึ่งเป็นตัวองค์กรบริหาร คงยึดเอาเฉพาะลักษณะงานในองค์การนั้นๆ เปลี่ยนเรียกว่า “การ” กล่าวคือ 1) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (เดิมคืองานในองค์การปกครอง) 2) การศาสนศึกษา (เดิมคืองานในองค์การศึกษา) 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (เดิมคืองานในองค์การเผยแผ่) 4) การสาธารณูปการ และ 5) เพิ่มการศึกษา สงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ จากลักษณะงานที่เป็นหน้าที่หลักของพระสังฆาธิการดังกล่าวมานี้ จึงเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการที่ต้องปฏิบัติทั้งต่อคณะสงฆ์และชุมชน ซึ่งพระสังฆาธิการที่มีภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่นำทางในการปฏิบัติงานย่อมจะนำพาชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ขับเคลื่อนไปได้ด้วยดี ดังปรากฏในงานวิจัยของหลายเรื่องได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี การศึกษาภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม จานิสฺสรมหาเถร) และการศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (พระราชวิสุทธิเวที สายชล จานุกุโธม, 2556; พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร ตะนะวัน, 2554) พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ วิรัตน์ สุขอินทร์, 2553) ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารงานอย่างมีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่ปรากฏให้เห็นในสังคมชาวพุทธ

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวจึงเป็นประเด็นให้ผู้เขียนสนใจในการศึกษาแบบอย่างที่ดีของพระสังฆาธิการที่มีภาวะผู้นำในการทำงาน โดยการศึกษารูปแบบของการเป็นภาวะผู้นำหลักธรรมที่ปรากฏในตนของพระสังฆาธิการ รวมทั้งนำเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในทางพระพุทธศาสนาเป็นลำดับต่อไป

ในการนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ผู้เขียนได้แบ่งประเด็นในการนำเสนอเป็น 3 ประเด็น โดยมีรายละเอียดผลการศึกษา ดังนี้

2. รูปแบบของภาวะผู้นำและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 รูปแบบของภาวะผู้นำ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบภาวะผู้นำ พบว่า Reddin (1969 อ้างถึงใน พระมหาสุระพงษ์ สุรวีโส สีมอก, 2555) ได้เสนอไว้ว่า มนุษย์มีลักษณะผู้นำพื้นฐานอยู่ในตัวเอง 4 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) แบบเอาเกณฑ์ (separated) 2) แบบเอางาน (dedicated) 3) แบบสัมพันธ์ (related) และ 4) แบบประสาน (integrated) โดยมีรายละเอียดของแต่ละรูปแบบ ดังต่อไปนี้

1) แบบเอาเกณฑ์ (separated) เป็นแบบของนักอนุรักษ์นิยม ชอบของเก่า ยึดตัวเองเป็นที่ตั้ง จึงไม่เอาใคร อดทน เก็บตัว เจ้าระเบียบ จึงเป็นคนยึดถือและต้องทำอะไรตามเกณฑ์ มีความระมัดระวังในการทำงานมากเนื่องจากกลัวผิด ไม่อยากทำงานร่วมกับผู้อื่นเพราะกลัวว่าถ้าคนอื่นทำผิดตัวเองจะต้องผิดด้วย เพื่อไม่ให้มีความผิดก็เลยไม่ทำงานและทำงานได้น้อยที่สุดเท่าที่จะจำเป็นเท่านั้น และยังเป็นคนที่ไม่เอาเพื่อนฝูง หรือที่จัดว่าเป็นคนที่ไม่เอาทั้งงานและคน นับเป็นลักษณะผู้นำที่ต่ำที่สุด 2) แบบเอางาน (dedicated) เป็นแบบของคนที่เอางานเอาการ ยึดถืองานเป็นหลัก ใหญ่ สนใจมุ่งมั่นในงานมาก ขยัน มั่นใจ กล้าทำ มีความคิดริเริ่ม ชอบกำหนดงานให้ผู้อื่น ไม่คิดถึงจิตใจของผู้อื่น จึงไม่เอาใคร ไม่มีเพื่อน สรุปว่าเป็นคนเอาการเอางานแต่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ คือการเน้นที่งานมากกว่าคน

3) แบบสัมพันธ์ (related) เป็นลักษณะของคนที่เน้นมนุษยสัมพันธ์เป็นหลักในการทำงาน เอาใจคนทุกระดับ ไม่ต้องการให้ใครเกลียด จึงมีนิสัยเป็นกันเองและเป็นมิตรกับคนทุกคน ยอมรับผู้อื่น เห็นใจคนอื่น ไม่อวดตัว ทำอะไรไม่ยากให้กระทบกระเทือนใจใคร ให้ความสำคัญเรื่องสัมพันธ์ภาพกับบุคคลมากกว่าเรื่องการทำงาน คือบุคคลประเภทที่เน้นที่คนมากกว่างาน ถ้าจะต้องเลือกระหว่างคนกับงาน ผู้นำประเภทนี้จะเลือกเอาคนไว้ก่อน งานมาทีหลัง

4) แบบประสาน (integrated) เป็นลักษณะของคนที่ทำให้ความสำคัญแก่งานและคนไปพร้อมๆ กัน โดยถือว่าคนเรามีมิตรสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ก็จะได้ผลงานที่ดี มีประสิทธิภาพสูง ผู้นำประเภทนี้จะมีศิลปะการจูงใจสูง พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงาน ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารักและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จัดเป็นผู้นำแบบอุดมคติ

จากรูปแบบของผู้นำที่นำเสนอข้างต้น จะปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน หากแต่ผู้นำที่จะทำอย่างมีภาวะผู้นำนั้นควรเน้นแบบของการเป็นผู้นำเชิงประสาน (integrated) เพราะเป็นการทำงานที่มีความระมัดระวังทั้งด้านการงานและบุคคล และที่สำคัญคือเป็นการทำงานที่พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงาน ซึ่งจะยังผลให้งานประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูง ดังนั้น พระสังฆาธิการที่มีภาวะผู้นำในการทำงานจึงควรเป็นผู้นำเชิงประสาน จึงจะนำพาให้สังคมที่ปกครองมีการประสานความร่วมมือกันในการทำงานให้เกิดสัมฤทธิ์ผลต่อไป

2.2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ

จากการสังเคราะห์งานวิจัยของพระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก) (2555) เกี่ยวกับหลักธรรมของผู้นำ พบว่า คุณธรรมที่เป็นคุณสมบัติภายในของผู้นำ คือ สัปปริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมของคนดี มีคุณสมบัติ 7 ประการ ประกอบด้วย รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551) โดยที่พระธรรมปิฎก (2546) ได้กล่าวว่า คุณธรรมของผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติภายในของผู้นำ ได้แก่ สัปปริสธรรมทั้ง 7 ประการ ในขณะที่ ทองย้อย แสงสินชัย (2530) ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2529) ชัยวัฒน์ อัตพัฒน และวิธาร สุขีคุปต์ (2538) ปิ่น มุทุกันต์ (2514) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก (2547) สามารถสรุปผลของการนำหลักสัปปริสธรรมทั้ง 7 ไปใช้ได้ว่า “เมื่อศึกษาหลักธรรมให้เข้าใจแล้วนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผู้นำคนใดที่ขาดคุณสมบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว แม้ว่าจะเป็นคนมีชาติตระกูล มีวิทยฐานะสูง มียศศักดิ์อันครุฑ มั่งมีเงินทองสักปานใด ก็ไม่เรียกว่า สัตบุรุษธรรม” และเมื่อศึกษางานวิจัยของ พระครูอุทัย กิจพิพัฒน์ (วิรัต สุขอินทร์) (2553) พบว่า มีการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปริสธรรม 7 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปริสธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงจากมากไปหาน้อย คือ ด้านปรีชาญาณ (รู้จักชุมชน) ด้านอัตตญาณ (รู้จักตน) ด้านอัตถญาณ (รู้จักผล) ด้านบุคคลญาณ (รู้จักบุคคล) ด้านธัมมญาณ (รู้จักเหตุ) ด้านมัตตญาณ (รู้จักประมาณ) และด้านกาลญาณ (รู้จักกาล)

เมื่อศึกษางานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน) (2554) ที่ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชาธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ ชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ตั้งใจ ประสงค์และเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่า ผู้มีภาวะนำ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่าผู้นำต้องมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกคือ มีวิสัยทัศน์ ชำนาญงานและเป็นผู้มีอัธยาศัยดี เป็นที่วางใจของผู้อื่น มีบุคลิกน่าเชื่อถือ สง่างาม และต้องรู้จักนำหลักธรรมไปบูรณาการใช้อย่างเหมาะสม หลักธรรมเหล่านั้น ได้แก่ หลักอริยปัตถะ 3 รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กร และชุมชน พรหมวิหาร 4 รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ สังคหวัตถุ 4 รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี พละ 5 รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์ ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ที่มาสนับสนุนความเป็นผู้นำ ได้แก่ (1) สาราณียธรรม 6 รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมกัน (2) หลักทศ 6 รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม (3) หลักอภิธานียธรรม 7 รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงประโยชน์องค์กรต้องมาก่อน (4) หลักสัปปุริสธรรม 7 รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กร

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมของผู้นำ พบว่า หลักธรรมที่มีความโดดเด่นที่สุดสำหรับผู้นำ คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 และหลักธรรมที่เป็นส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ หลักอริยปัตถะ 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 พละ 5 สาราณียธรรม 6 หลักทศ 6 และหลักอภิธานียธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่พึงมีในคุณสมบัติของผู้มีภาวะผู้นำ

3. กรณีศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่เป็นแบบอย่างที่ดีในทางปฏิบัติ

กรณีศึกษาที่ 1 ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาธีรจารย์ (นิยม จานิสฺสมหาเถร) (พระราชวิสุทธิเวที สายชล จานุกุโธ, 2556)

ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาธีรจารย์ (นิยม จานิสฺสมหาเถร) พบว่า ในด้านการปกครอง เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรจารย์มีการบริหารจัดการองค์กรต้องเริ่มต้นจากการวางระเบียบ กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันก่อน เป็นกรณีการออกกฎหมายใช้ ในด้านการศึกษา ได้เป็นผู้นำในการฟื้นฟูสำนักเรียนบาลีขึ้นในวัด เป็นผู้วางแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการสำนักการศึกษา ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้เป็นผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนเด็กก่อนเกณฑ์เป็นแห่งแรกขึ้นในวัดชนะสงครามเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนนิศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาของวัดชนะสงครามและเด็กก่อนเกณฑ์ภายในในด้านการเผยแผ่ เป็นผู้พิมพ์หลัก

ธรรมเตือนใจแก่พุทธศาสนิกชนในโอกาสและวาระต่างๆ ในด้านการสาธารณูปการ เป็นพระมหาเถระนักพัฒนา นักคิด นักออกแบบเสนาสนะภายในวัด จัดหมวดหมู่สังฆาวาส พุทธาวาสอย่างเป็นระบบ พัฒนาวัดขณะสงครามให้เป็นศูนย์รวมศรัทธาของผู้แสวงบุญ เป็นผู้นำก่อสร้างวัดทิพย์สุคนธารามและพระพุทธรูปเมตตาประชาไทยจังหวัดกาญจนบุรี ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นผู้นำในการจัดสร้างสถานที่ฝึกอาชีพประชาชนเมตตาอนุเคราะห์ประชาชนในด้านที่อยู่อาศัยและอาชีพสำหรับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม จาณิสสรมหาเถระ) พบว่า ท่านได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วย หลักโกสัลลธรรม 3 หลักพรหมวิหาร 4 หลักอภิธานิยธรรม 7 หลักอิทธิบาท 4 ปาปณิกธรรม 3 จักขุมวิโรจนิสสัยสัมปันโนหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 หลักภวนา 4 หลักพหุสูตร 5 หลักจักร 4 มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้านประกอบด้วยการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

กรณีศึกษาที่ 2 ภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน), 2554)

บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) พบว่า ท่านใช้หลักธรรมภาวะผู้นำที่ดี กล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอริยปทัส 3 หลักพรหมวิหาร 4 ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ใช้หลักพละ 5 ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่ นอกจากนั้น ยังได้ใช้หลักธรรมคือ สาราณิยธรรม 6 ที่สนับสนุนภาวะผู้นำ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคในองค์กร การใช้หลักทศ 6 ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่ ทำให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา การใช้หลักอภิธานิยธรรม 7 ในด้านการปกครอง ส่งผลให้การบริหารคนและงานของคณะสงฆ์มีความสะดวกราบรื่น การใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นการบูรณาการความรู้ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมีอรรถประโยชน์ขององค์กร นอกจากนั้น ยังพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) มีภาวะผู้นำที่สามารถพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดได้ดี กล่าวคือ ท่านมีภาวะผู้นำที่ดี 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านวัตถุ ท่านสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง (2) ด้านจิตใจ ท่านปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชน (3) ด้านสังคม ท่านประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์และส่งเสริมกิจกรรมฝ่ายคฤหัสถ์อยู่เสมอ ทำให้ศาสนกิจสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เป็นที่เคารพรักของผู้ใต้บังคับบัญชาและก่อให้เกิดศรัทธาปสาทะแก่พุทธศาสนิกชน ปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมภาวะผู้นำของท่าน คือ ท่านเป็นพระเถระที่มีภูมิรู้ภูมิธรรมและมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยนั่นเอง

จากการศึกษากรณีศึกษาที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ พบว่า พระสังฆาธิการทุกระดับที่มีความเป็นภาวะผู้นำสูงล้วนเป็นผู้ที่มีหลักธรรมประจำตน ซึ่งประกอบด้วยหลายหลักธรรมที่เกื้อหนุนกัน เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องและบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ได้อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ประกอบกัน คือ ด้านจิตใจ ด้านวัตถุ และด้านสังคม

4. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

จากการศึกษางานวิจัยของ พระครูพิศาลบุญญาณันท์ อจจาโท รุกขชาติ (2555) ที่ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากผลการวิจัยเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ ด้านภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน พบว่า

- 1) ควรหาคนที่มีความเข้าใจด้านวิสัยทัศน์ เพื่อปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ
- 2) ควรมีความช่วยเหลือหน่วยงานและส่งเสริมด้านวิสัยทัศน์ให้ไปสู่จุดมุ่งหมาย
- 3) ควรจัดอบรมแก่ผู้นำให้มีคุณภาพและเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน
- 4) ควรจัดเวลาให้เหมาะสมกับการทำงานที่รับผิดชอบและหาทุนไว้มานับสนุน
- 5) ควรถวายเป็นความรู้และส่งเสริมให้เข้าใจทางด้านการบริหาร
- 6) ควรจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการพัฒนาในด้านต่างๆเพิ่มขึ้น
- 7) ควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ตามลำดับ
- 8) ควรจัดเวลาให้เหมาะสมกับการทำงานที่รับผิดชอบ

และจากการศึกษางานวิจัยของ พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (2553) ที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานีตามหลักสัปปุริสธรรม 7 จากผลการวิจัยได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการจังหวัดอุทัยธานี คือ พระสังฆาธิการควรนำหลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม จะทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอุทัยธานี เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ พระสมุห์กำพร สุชาโต (2555) ยังได้เสนอแนะแนวทางสำหรับพระสังฆาธิการ ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับการติดตามการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ประสานงานในการบริหารคณะสงฆ์อย่างกระตือรือร้น และสามารถปกครองดูแลให้พระภิกษุสามเณรให้

ปฏิบัติตามกฎระเบียบ มติและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้ และควรจัดให้มีกองทุนส่งเสริม ทางด้านการศึกษแก่พระภิกษุสามเณร โดยการจัดหาผู้สนับสนุนด้านปัจจัย เงินทุนและอุปกรณ์ด้าน การศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ส่วนในด้านของการเผยแผ่นั้นควรจัดให้มีการเทศนาและอบรม สัณเฑาะว์ให้ประชาชนทั่วไป ในด้านสาธารณูปการนั้นก็ต้องสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างวัด และชาวบ้าน เพื่อให้วัดเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นผู้นำสังคมอย่างแท้จริง และควรหมั่นตรวจตราและ สอดส่องสิ่งผิดปกติกักกับวัดและชุมชนซึ่งจะทำให้สังคมมีความแข็งแกร่งมากขึ้น

จากการศึกษาข้อเสนอแนะที่ได้รับจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นประเด็นที่จำเป็นต้อง ได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมอันเนื่องมาจากการดำเนินงานของพระสังฆาธิการ จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนได้สังเคราะห์เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ โดยที่แนวทาง การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่เป็นไปได้นั้น ควรประกอบด้วยแนวทาง 3 ประการ ดังนี้

- 1) ส่งเสริมการเป็นผู้นำที่มีหลักหลักสัปปุริสธรรม 7 ในการครองตน ประกอบด้วย รู้จัก เหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล
- 2) สนับสนุนการเป็นผู้นำที่มีรูปแบบของภาวะผู้นำเชิงประสาน (integrated) ในการครอง คน กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความสำคัญแก่กันและคนไปพร้อมๆ กัน โดยถือว่าคนเรามีมิตรสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ก็จะได้ผลงานที่ดี มีประสิทธิผลสูง ผู้นำประเภทนี้จะมีศิลปะ การจูงใจสูง พยายามให้ทุกคนมีส่วนร่วมในงาน
- 3) มุ่งเน้นการเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการบริหารงานทางการสงฆ์ให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ในการครองงาน

5. บทสรุป

พระสังฆาธิการคือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ มีหน้าที่ในการปกครองดูแล คณะสงฆ์ในเขตที่ได้รับมอบหมายที่ว่าตามกฎหมายเถรสมาคม โดยมีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนและ สังคมในเขตที่ปกครองดูแล ด้วยการยึดหลักการครองตน ครองคน และครองงาน โดยที่ส่งเสริม การเป็นผู้นำที่มีหลักหลักสัปปุริสธรรม 7 ในการครองตน สนับสนุนการเป็นผู้นำที่มีรูปแบบของภาวะ ผู้นำเชิงประสาน (integrated) ในการครองคน และมุ่งเน้นการเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการ บริหารงานทางการสงฆ์ให้ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ในการครองงาน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2548). กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.watmoli.com/vittaya-1-section3/mahathera-regulation-36.html> [2 มกราคม 2558].
- พระครูพิศาลบุญญาภินันท์ อจจาโท (รูกขชาติ). (2555). ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ ตามความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน). (2554). ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชาธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์ (วิรัตน์ สุกอินทร์) (2553). การศึกษาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัด อุทัยธานีตามหลักสัปปริสธรรม 7. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระมหาสุระพงษ์ สุรวโธ (สีหมอก). (2555). ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนา ชุมชน : กรณีศึกษา พระครูโพธิวิริคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาลังคม)**. คณะพัฒนาลังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระราชวิสุทธิเวที (สายชล ฐานวุฑโฒ). (2556). ภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ สมเด็จพระมหาธีราจารย์ (นิยม ฐานิสฺสรมหาเถร). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล). (2555). บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.